

של מערכת השקפות, בה דת האיסלם לצורותיה תשמש גורם חשוב וגם עיקרי, בעיצוב ההתנהגות של מדינות. אין גם להוציא מכלל אפשרות תקופת גיאות של האיסלם, על הבעיות שדבר זה יציב בפני מדינות המערב וברית המועצות, נוסף למשמעות הקיומית שיהיה לכך על ישראל. לצורכי קביעת מדיניותה של ישראל דרוש לפרק הכללות אלה לדיון מפורט במרכיבי המזרח התיכון, לפי ארצות, שכבות חברתיות, קבוצות אתניות, מיעוטים דתיים, וכן הלאה. יחד עם זאת, הערכת-על כוללת כלעיל דרושה כמסגרת לדיון בתופעות מפורטות. יתר-על-כן, יש בה כדי להציג מספר צרכי מדיניות מרכזיים וגם גורילים לישראל, כולל:

◆ ישראל חייבת במאמץ כפול, על הסתירה הפנימית שבו: מצד אחד היא מצווה על מדיניות המקטינה את ההסתברות להכוונת פוטנציאל האלימות של המזרח התיכון נגדה, כולל מאמץ עליון מצידה להגיע לשלום יציב ככל האפשר, ולמצב שבו היא תתקבל מבחינה תרבותית במזרח התיכון. מצד שני, ישראל חייבת להערך לקראת האפשרות של אלימות גוברת שתכוון נגדה, שתביא פיתוח וחיזוק יכולת עמידה ישראלית ארוכת טווח, עד שהמזרח התיכון יגיע לרגיעה.

◆ בניגוד להתמודדות עם הסיבה הכלכלית, שבה ישראל חסרה יכולת השפעה על ההתפתחויות, הרי ביחס למזרח התיכון יש לנו יכולת השפעה על העתיד, אם כי מוגבלת, ורב בה החשש לתוצאות הנוגדות את הכוונות. אכן, יש רגילים להשערה שעצם הציונות החישה את תהליכי המודרניזציה של המזרח התיכון בהלם שגרמה, שעירער את המצב הקיים. יתר-על-כן, יתכן וכל הפסד מלחמה לישראל מתגבר את המודרניזציה של מדינות ערב. מכאן שישראל חייבת לשקול היטב את מהלכיה לאור השלכותיהם ארוכות הטווח על המזרח התיכון, כולל כדאיות של צעדי "גמבית" במינוח של אסטרטגיית משחק השאח, דהיינו הקרבה של הישג קצר-טווח למען הישג גדול הרבה יותר בעתיד. בודאי שישראל חייבת להמנע מלהתגררות באיסלאם. גם יעדי המלחמה של ישראל דורשים שיקול מחדש כדי לתרגם נצחונות בשדה הקרב להישגי שלום ו/או בטחון ארוכי טווח.

באופן ברור, התפתחויות צפויות במזרח התיכון מעמידות את ישראל בפני הכרח להמר עם ההיסטוריה, דהיינו לקבל החלטות הרות-תוצאות נוכח אי-ודאות רבה. יתר על כן, עלול להיווצר תהליך שלילי מאוד מבחינתה של ישראל, כמו גיבוש מזרח תיכוני אנטו-ישראלי בעל רמה טכנולוגית משתפרת שיש בו משום סיכון בטחוני קיומי לישראל, בין בצורת מלחמה כוללת ובין בצורה של התשה ארוכת-טווח. נוכח תרחישים כאלה, מן הראוי לשקול חלופות פעולה ישראליות חדשניות שיש בהן כדי הפיכת מגמות שליליות על פיהן, עד "זריקת הפתעות בהיסטוריה", דהיינו הילוך ישראלי מרחיק לכת ובלתי-צפוי שיש בו כדי להשפיע משמעותית על העתיד. יוזמה ישראלית לפתוח במשא ומתן עם אש"ף על הקמת מדינה פלשתינאית בירדן ופשרה זו או אחרת על יהודה, שומרון ועזה, ופתיחת מלחמה יוזמה מצד ישראל כדי לחנוק באיבו גיבוש עוצמה מסוכנת לה, אלה המחשבות להכרח "לחשוב על הפסולי" נוכח תמורה צפויה בסביבה גורלית למדינת ישראל, תוך כדי הינתקות מקונצפציות והשקפות ילודות-עבר, ועם נכונות

מאוד, המכוונת להפיכתה של ישראל ל"מדינת סחר" משגשגת. זאת, גם כתנאי למשיכת עולים, עוצמה בטחונית וחוסן אזרחי.

◆ השינויים הטכנולוגיים מאפשרים וגם מחייבים שינויי מדיניות בתחומים נוספים. למשל, הם מאפשרים פיתוח יתרון יחסי של ישראל דווקא הודות לשטחה הקטן על ידי התקדמות מהירה לחברה מתקשבת, בה כל בית ומפעל קשור לרשת תקשורת, מיחשוב ומידע. חשובים במיוחד הן השלכות של שינויי הטכנולוגיה לתורת המלחמה של ישראל, כולל אפשרויות ליתרון טכנולוגי מסוג חדש, כנרמז ב"חלופות צה"ל" כפי שהוצגו כתחליף למטוס הלבאי. כן עומדת השאלה עד כמה הטכנולוגיה החדשה תביא לשדה קרב עמוק המחייב חלישה בטחונית ישראלית על שטחים נרחבים, תוך התיישנות המושג של "גבול בטחון" וביטול משמעותם הבטחונית-אסטרטגית של יישובים.⁷

לכך יש להוסיף שהמשק הבינלאומי נמצא בתהליך של הידוק יחסי-הגומלין העולמיים תוך כדי מתן גובר של אוטונומיה לפעילות כלכלית, המשוחררת מהתערבות של ממשל כלשהו. לכן, הדרך היחידה העומדת בפני ישראל לצורך התמודדות מוצלחת עם תמורות במשק הבינלאומי היא הסתגלות-מראש, תוך חדשנות יזמית וטכנולוגית, ובנין גומחה חדשה ההולמת את צרכינו ויכולתנו ואת מאפייני המשק והטכנולוגיה החדשים גם יחד. פיגור בהסתגלות כזו כרוך בעלות כבדה עד כדי חשש לקיפאון במצבה הכלכלי של ישראל והגברת תלותה בסיוע של ארצות הברית, שהמשכו לטווח ארוך הוא בעייתי מאוד.

המזרח התיכון

המזרח התיכון ממחיש בהבלטה את היות העתיד כדור משחק בין ההכרח והמקרה. עובדת יסוד כמעט-ודאית נאמר, לחמישים השנה הקרובות, היא היות המזרח התיכון איזור מסורתי המצוי בתהליכי מודרניזציה. מכך נובעות שלוש מסקנות בעלת הסתברות גבוהה מאד:

- א. המזרח התיכון יהיה טעון באפשרויות של אי-יציבות וגם אלימות, לרבות תופעות של קנאות עד לדרגה של "מדינות מטורפות".⁸
- ב. קיימת הסתברות גבוהה שיתרחשו אירועים מועטי-הסתברות, כל אחד בפני עצמו. דהיינו, המזרח התיכון מועד להפתעות.
- ג. עם התקדמות המודרניזציה הטכנולוגית תגבר סך-הכל עוצמתן ויכולתן של מדינות המזרח התיכון לתרגם את נתוני היסוד, כולל אוכלוסיה גדלה, לכוח מלחמתי.

לכך יש להוסיף אי-ודאות בדבר המשך התפתחותו של המזרח התיכון בכיוון של מערכת מדינות המתנהגות כל אחת לפי האינטרס שלה, או מגמה גוברת להתפתח בכיוון

7. ראה שני מאמרי "בטחון והתיישבות", מבכנים, כרך 40, מס' 2 (ספטמבר 1987), עמ' 83 עד 88; ו"שיקולים אסטרטגיים-מדיניים לחידוש תורת המלחמה ולבניין כוח", מערכות, חוברת 310 (דצמבר 1987), עמ' 8 עד 12.
8. ראה ספרי מדינות מטורפות: מניזם וטורו כבעיה בטחונית (תל-אביב: הוצאת מערכות, 1973).

ודומיהן בחזקת צו הגורל שאי אפשר להתמודד עימו. אך הן בחזקת אתגר שהתמודדות נאותה עימו הוא תנאי להמשך ההצלחה של משימה היסטורית כמו הציונות.

לשחוט עדר שלם של פרות קדושות. ומכאן כבר לא ארוכה הדרך לבנין קונטנסוס חדש ורחב, שיהווה מעבר ממחשבה דרמימדיית למחשבה רבימימדיית.

התמודדות עם תמורה

עקומות יורדות כאתגר לפריצות-דרך

ב

א

ין שהערכת מצב זו או אחרת מהמוצגות לעיל נכונה או שגויה, דבר אחד כמדומני ברור מעבר לספק: ישראל עומדת מול תמורה בסביבותיה העיקריות, כולל תפניות והפתעות שבהלכן לפחות נוגדות את צרכינו ושאיופתינו. מכאן מסקנה אחת עיקרית: אנו זקוקים ליכולת מעולה להתמודד עם תהליכים היסטוריים משתנים ומאיימים בחלקם. גם מדינות אחרות מתקשות להתמודד עם סביבות משתנות. ואכן מקובלת כיום הדעה, בעיון¹¹ ובמעשה המדיני כאחד, שלצורך מניעת שקיעה לאומית הכרחי לתגבר את יכולת ההתמודדות עם תמורה מהירה וגם מצוקתית. בישראל חריפה ודחופה בעיית היכולת להתמודד עם תמורה, פי כמה, והיא חיונית ביותר שאת בגלל אופיה של הציונות כתופעה של התערבות-רבתי בהיסטוריה.

חת הסכנות החמורות האורבות לחברה היא כניסתה למסלול של שקיעה בלי שתרגיש בכך בעוד מועד. שכן כאשר מדינה מצויה על עקומה יורדת, היא מחויבת לדפוסי מדיניות שונים לגמרי מאלה ההולמים עקומה עולה. כאשר מסלול ההתפתחות הנוכחי והחזוי הוא חיובי, די בשיפורים קטנים בעזרת החלטות שוטפות, סבירות תוך כדי דבקות בעקרונות-המדיניות הקיימים. לעומת זאת, בתחומים המצויים על עקומה יורדת, או התקועים במצב שלילי, דרושים חידושי מדיניות בקנה-מידה גדול, שיש בהם כדי לשבור מגמות שליליות ולעבור ממסלול של שקיעה למסלול של צמיחה והתפתחות. דהיינו, דרושות "פריצות דרך". דוגמה היסטורית תמחיש את הרעיון: לפי מחקר בידי אחד ההיסטוריונים, החלטות הבטחון והחוץ של צרפת בין מלחמת העולם הראשונה והשניה היו בעיקרן החלטות קטנות, הסבירות כל אחת בפני עצמה. אלא שצרפת היתה מצוייה על עקומה היסטורית יורדת לעומת גרמניה. בנסיבות כאלה החלטות טלאי-על-גבי-טלאי, גם אם כל אחת סבירה כשלעצמה, אינן מועילות, ולא יכלו למנוע את מפלתה של צרפת במלחמת העולם השנייה.

התמודדות מוצלחת עם תמורה דורשת תמהיל הולם בין חמש אסטרטגיות עיקריות: (א) הסתגלות מקדימה לתמורה והערכות מראש לקראתה; (ב) הסתגלות להתפתחות או לאירוע לאחר שחלו, מהר ככל האפשר; (ג) הסתגלות תוך-כדיית-חרות עם סביבה דינמית, עם שאיפה להגיע ליתרון נטו; (ד) עיצוב הסביבה; ו-(ה) מידור והסתגרות בפני תמורה חיצונית.

ישראל מצויה על עקומה עולה בנושאים חשובים, כגון שילוב עדות, פיתוח תורת מלחמה חדשה בצה"ל, יזמות מוצלחת במספר ענפי ייצור וייצוא ועוד. עם זאת, במספר תחומים חשובים מאוד יש בסיס לחשש שאנו מצויים על עקומה יורדת, כגון:

ישראל, ככל מדינה קטנה, מתקשה מאוד לעצב את סביבותיה ולהשפיע על תמורתן, אם כי יש ביכולתנו, כאמור, להשפיע במידת-מה על המציאות במזרח התיכון. גם מידור והסתגרות בפני תמורה חיצונית קשה היא בעידן התקשורת הבינלאומית והמשק העולמי המשולב, אם כי קיום וקידום תרבות משלנו מחייבים מאמצים להקים מחיצות נגד שטפון בידי יבוא תקשורת מפוקפק. אבל עיקר דרכי ההתמודדות עליהן אנו מצויים הוא הסתגלות מקדימה או, באין ברירה, הסתגלות מהירה לאחר-מעשה, תוך כדי מאמץ להגיע ליכולת-חדשנות המאפשרת לנו לשמור על יתרון יחסי לאורך-זמן.

אלה מטלות קשות מאוד למדינה קטנה העמוסה בלחצים שוטפים. אבל הכרחי לפרוץ את מעגל הקסמים של העדר התמודדות נכונה עם תמורה בגלל מעמסת-יתר במשברים, שהם מצידם נובעים, לפחות בחלקם, מחוסר התמודדות מקדימה בהשערה מרכזית המוצעת כהסבר למרבית עד כה מסתכם בהשערה מרכזית המוצעת כהסבר למרבית קשייה של ישראל: **קיים פער בין כושר החדשנות שלנו לבין קצב השינוי בסביבות עיקריות. כתוצאה מפער זה נוצר פיגור הולך וגדל של ישראל אחר תמורות בסביבותיה. פיגור זה צופן בתוכו חשש לשקיעה של הציונות ושל מדינת ישראל, אלא אם נשכיל להפכו על פיו ולפתח כושר מעולה להתמודדות עם תמורה.**

- ♦ התחום החמור ביותר שבו ישראל מצויה באופן מובהק על עקומה יורדת הוא הדמוגרפי, בעיקר מאזן האוכלוסיה בין יהודים ולא יהודים, הן בגבולות הקו הירוק ועוד יותר בגבולות הקו הסגול.⁹ הדבר כרוך גם במיעוט ההסתברות לגל עליה גדול בעתיד הנראה לעין.¹⁰
- ♦ ניכרת מגמה מובהקת של החמרת היחסים בין יהודים לערבים גם במדינת ישראל.
- ♦ בתחום הכלכלי צפויה צמיחה מיזערית בלבד, אלא אם כן תחול תפנית במסלול הנוכחי.
- ♦ היחסים בין ישראל ליהדות הגולה מצויים על עקומה יורדת, עם חשש למעבר של ישראל ממקום מרכזי בחיי העם היהודי למקום צדדי יותר, מעין מרכז מישני לארצות הברית לפי דגם "בבל וירושלים".
- ♦ חלקים מהתרבות הפוליטית בישראל פנימה מצויים על עקומה יורדת, עם נטיה לפוליטיקה המונית במובן השלילי של מושג זה, להגברת העוינות בין המחנות העיקריים, ולפנימה בהסכמה הלאומית וגם בתחושת ההזדהות ההדדית.

מן הראוי לחזור ולהדגיש שאין עקומות יורדות כאלה

11. חשוב מאד בהקשר זה The Rise and Decline of Nations, (1982), Mancur Olson (New Haven: Yale University Press) ספר זה מציג ומנמק את ההשערה שירידה של מדינות היא בעיקרה תוצאה של ריבוי קשיחויות פנימיות בתקופה של תמורות מרחיקות לכת בסביבותיהן.

9. ראה למשל ארנון סופר, "גיאוגרפיה ודמוגרפיה בארץ ישראל בשנת 2000", **עוד מלחמה או לקראת שלום?**, עורך אלוף הראבן (ירושלים: מכון ון ליר, 1988).

10. ראה סרגיי דלה-פרוולה, "העוד תהיה עלייה המונית?", לעיל.

הבכירות טובלים מרדידות מחשבתית ומדבקות במוסכמות האתמול, בגלל המתנה ממושכת מדי ובגלל מנגנוני גיוס וסינון פוליטיים המעדיפים בינוניות ומחשבה שיגריתית. כלל אין זה בטוח שתהליכי ה"דמוקרטיזציה" במפלגות הגדולות הם בחזקת שיפור מבחינות אלה.

♦ חל אצלנו, במידה מסויימת בגלל דבקות ערכית החיונית כשלעצמה, ערבוב בין קדש לחול תוך סגירת מרחב הדיון הפתוח, נטיה ל"מחשבה נעולה" ופסילה מראש של חדשנות גם בנושאים שהם לאמיתו של דבר יותר מכשירניים מאשר ערכיים.

♦ ישראל כחברה והצמרת הפוליטית כבני אדם עברו טראומות רבות וקשות של אירועים השוברים מפות מצב וציפיות, והיוצרים תחושה של אי-בטחון ושל אי-התמצאות. כתוצאה מכך חזקה הנטיה לדבוק בסיסמאות העבר ולהתבצר בהשקפות האתמול כמעין משענת המבטיחה יציבות בעולם שאין מבינים אותו עוד. ♦ עצם ההצלחות העצומות של הציונות ומדינת ישראל גורמות לשמרנות ולדבקות בדפוסי מחשבה והתנהגות שהוכיחו את עצמם בעבר. זהו מעין לעג של ההיסטוריה, שדווקא הצלחה מובהקת בעבר צופנת בתוכה זרע פורענות לעתיד, כאשר הנסיבות מצויות בתמורה.

בין שסיבות אלה מסבירות את המצב יותר או פחות, אין כמדומני ספק בעובדה שמעטים כיום הרעיונות החדשניים המועלים בתחומי המדיניות העיקריים של ישראל; וכאשר מועלה רעיון חדש, קטנים סיכוייו לזכות בדיון ענייני ולתפוס את מקומם של קונצפטים מיושנים. קיימים יוצאים מן הכלל חשובים, אך במרבית תחומי המדיניות מתבצרים כל הצדדים ברעיונות ישנים ומיושנים, שכולם כאחד אינם הולמים את התמורות איתן צריכה ישראל להתמודד.

כדי להתמודד בהצלחה עם סביבה בתמורה דרוש כושר נוסף להערכת מצב, ללימוד וליצירתיות: יכולת לממש רעיונות חדשים הלכה למעשה. יכולת נחוצה זו מותנית בקיום ריכוזי עוצמה המסוגלים להתגבר על קשיחות, שמרנות והתנגדויות. דרושה יכולת פוליטית וחברתית לבצע "הרס יוצר", כביטוי הקולע ורבי-החשיבות של יוסף שומפטר, על ידי שילוב בין עוצמת פיקוד דמוקרטיית ועוצמת הסכמה קורפורטיבית. בישראל תנאי זה אינו מתמלא כדרוש, גם כאשר מתקיימים תהליכי הערכת מצב, למידה והעלאת חלופות חדשניות. לעומת קשיחות חברתיות וממסדיות, מסוג "מבנה קואליציוני", "זכויות מוקנות", "זכאיות" וקבוצות אינטרס למיניהן, חסרים אנו יותר ויותר את ריכוזי העוצמה הפוליטית והחברתית החיוניים לצורך מימוש חידושים משמעותיים. טיפוסית לכך היא מערכת הסברת החוץ של ישראל ותולדותיה: לאחר כשלונות חרוצים הוכנו הצעות שיפור טובות שיש בהן כדי להתמודד עם תמורה במשימות ובנסיבות, אך אף אחת מהן לא בוצעה.¹²

המחסור בעוצמה הפוליטית החיונית לחדשנות מגיע לשיאו במצב הנוכחי של איזון כוחות בין שני מחנות

כדי להתמודד בצורה מיטבית עם תמורות כסביבה דרושות שתי יכולות בממשל ובחברה בכללותה, אליהן אוסיף בהמשך יכולת שלישית. דרושה יכולת להערכת מצב ארוך טווח; ודרושה יכולת לימוד וחדשנות. על המחסומים העומדים בפני הערכות מצב כבר דנתי. כעת מגיע תורם של קשיי הלימוד והחדשנות בישראל.

קשיי לימוד וחדשנות

משלות, מימסדים וחברות מרבים לסבול מקשיי לימוד וחדשנות. כיום מוכרת תופעה זו וידועה כסיבה חשובה לשקיעה לאומית, ובארצות רבות נעשים מאמצים לשפר את יכולת הלימוד והחדשנות בממשל, ו/או להעביר משימות ממשל לארגונים הנחשבים לבעלי יכולת רבה יותר של לימוד וחדשנות, כמו מפעלים עסקיים הפועלים בשוק החופשי. בישראל דחוף במיוחד שיפור יכולת הלימוד והחדשנות בממשל ובמערכת הפוליטית בכללותה, בגלל קצב וצורת השינוי בסביבותינו העיקריות, בגלל הצרכים של המשך המהפכה הציונית ובנין המדינה. ובגלל חוסר אפשרות להעביר את עיקר משימות המדינה לסוגי ארגונים אחרים.

לעומת הצרכים, אנו סובלים בתחומי-מדיניות רבים מקשיי לימוד וחדשנות חמורים. ויעיד על כך מיעוט הרעיונות החדשים המתנסרים בחלל דיון-המדיניות הישראלי. ההסבר לתופעה מדאיגה זו אינו טמון בהעדר אנשים בעלי כושר לימוד, חדשנות ויצירה, כיחידים, אף כי אין עודף בכאלה, אלא במאפיינים מוסדיים וחברתיים-תרבותיים של ישראל, כגון:

♦ לחץ שוטף של אירועים ומשברים שאינו מותיר את הזמן והשלווה הנפשית הדרושים להפקת לקחים ולגיבוש חלופות-מדיניות חדשניות.

♦ העדר מסגרות למיזם ("מחקר ופיתוח") מדיניות, כמו המכוניים לניתוח מדיניות בארצות הברית, ביפן, בהולנד, באנגליה ועוד. גם יחידות מטה ברמה מקצועית נאותה, שתפקידן כולל הפקת לקחים וחדשנות, נדירות מאוד בממשל הישראלי.

♦ במישור החברתי, רבים מהאינטלקטואלים בישראל, מלבד כמה יוצאים מן הכלל, נדבקים אף הם ב"אירציונאליות מחמת מניעה" ונעשים לשותפים בדיון "לוהט" אך דו-מימדי בעיקרו, במקום לעורר חשיבה לאומית חדשנית ולהגביר לימוד חברתי שקול. העדר בקיאות במתרחש בארצות אירופה הקטנות ונסיון, גם בקרב אנשי המקצוע, מוסיף לדלדול חלופות-המדיניות המוכרות בארץ, כפי שכבר הזכרתי בהקשר של מדיניות תעשיתית. קשור לענין גם המחסור בכתיב עת המתאימים לדיון מקיף בנושאי מדיניות (מחסור שנתלב מנסה להתמודד עימו, אם הבנתי נכון את כוונת מייסדיו).

♦ להט הוויכוח האידיאולוגי והתחרות האישית והפוליטית בתוך המפלגות וביניהן דוחף את המשתתפים להתבצרות בעמדותיהם ולנקיטת עמדות פשטניות, תוך מניעת לימוד של ממש והעלאת רעיונות חדשים.

♦ לימוד של ממש וחידושי מדיניות מותנים במידה רבה בהחלפת סגל קובעי המדיניות ובכניסתם של כוחות חדשים ורעננים לתפקידי צמרת. אלה בינתיים תופעות נדירות אצלנו, מה עוד שרבים מהעומדים בתור למשרות

¹² הנושא מתואר בצורה מאלפת בספרו של משה יגר, **לתולדותיה של מערכת הסברת החוץ של ישראל** (תל-אביב: להב, 1986).

והניתוח המוצג במאמר זה נכון בעיקרו, הרי העדר שיפור ברור ביכולתה של ישראל להתמודד עם תמורות גוברות ותובעניות בסביבותיה, הוא מירשם לכשלונות גוברים ומחמירים ולהידרדרות מואצת בעקומות יורדות, עד לידי סיכון המשך הצלחתן של הציונות ומדינת ישראל כמהפכה כפולה ומשולשת בהיסטוריה.

המשתקים זה את זה. חלה הידרדרות בהשוואה לריכוזי עוצמה חלקיים בתקופת השלטון של מפלגת העבודה עד 1977, ובממשלתו של מר מנחם בגין, שאיפשרו מספר הכרעות חדשניות, גם אם לא במידה מספקת.¹³ המצב הנוכחי עוד מוסיף ומגביר את ההכרח ברפורמות פוליטיות דחופות, בנוסף לשיפור מרחיק לכת הדרוש בהערכות מצב ארוכות טווח ובתהליכי למידה וחדשנות. שכן, במידה

13. ראה יוסי ביילין, מחירו של איחוד: מפלגת העבודה עד מלחמת יום הכפורים (תל-אביב: רביבים, 1985).

כאשר נדונה בפנטגון סכנת הצוללות האטומיות של הסובייטים, הציע קיסינג'ר להרתיח את האוקיאנוסים, ו"כשיעלו על פני המים בגלל החום הגדול נחסל אותם כמו במטווח", אמר מזכיר המדינה. לאחר בדיקת ההצעה לעומק נאמר לו שיש בעיות עם מחיר האנרגיה הדרושה להרתחת כמות כה גדולה של מים. "אני מציע פתרונות אסטרטגיים" השיב קיסינג'ר. "פתרונות טקטיים זה העניין שלכם".